

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.36>

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Ковальчук О.А.,

аспірант кафедри правосуддя

та філософії юридичного факультету,

Сумський національний аграрний університет

Ковальчук О.А. Юридична природа інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

В статті досліджується проблематика визначення юридичної природи інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Звертається увага на тому, що основною причиною введення вказаного процесуального інституту у правову систему нашої держави є розробка і створення ефективної системи запобігання корупційним і пов'язаним із ними правопорушенням особами, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. При цьому, досліджувану процесуальну категорію можна умовно віднести до складової загальнодержавного механізму боротьби з корупцією.

Автор розкриває хронологію становлення інституту цивільної конфіскації незаконних активів, досліджуючи зміст диспозиції статей 233-233² ЦПК України, які діяли в період з 4 березня 2015 року по 15 грудня 2017 року і статей 290-292 ЦПК України, які були чинними в період 15.12.2017 року по 28.11.2019 року. В цій частині звертається увага на тому, що обидві вказані процесуальні моделі цивільної конфіскації передбачали можливість визнання активів необґрунтованими і їх стягнення на користь держави лише при наявності вироку суду який вступив в законну силу. При цьому, аналізуються причини недосконалості впровадженого законодавцем інституту, серед яких нечіткість сформульованих процесуальних норм, їх колізійний характер, залежність позовного провадження у цивільній справі від результатів розгляду кримінальної справи, що в практичній площині здійснюється протягом необґрунтовано тривалого часу.

Автором зроблено висновки про те, що інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави не може вважатись механізмом цивільної або кримінальної санкції як і певним видом покарання майнового характеру, оскільки не містить притаманних їм характеризуючих ознак. Натомість, досліджувана процесуальна категорія є адміністратив-

но-правовим засобом забезпечення дотримання спеціальними суб'єктами вимог законодавства про запобігання корупції, який одночасно наділена ознаками цивільної відповідальності.

Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, корупційне правопорушення, цивільна конфіскація, позовне провадження, відповідальність, санкції, покарання, диспозиція, справа.

Kovalchuk O.A. The Legal Nature of the Institute for Recognition Assets Unfounded and Recover them into State Revenue.

The article examines the problem of determining the legal nature of the institution of recognition of unfounded assets and their collection into state income. Attention is drawn to the fact that the main reason for the introduction of the specified procedural institution into the legal system of our country is the development and creation of an effective system for preventing corruption and related offenses by persons authorized to perform the functions of the state or local self-government. At the same time, the studied procedural category can be conditionally attributed to the component of the national mechanism of fighting corruption.

The author reveals the chronology of the establishment of the institution of civil confiscation of illegal assets, examining the content of the disposition of articles 233-233² of the Civil Code of Ukraine, which were in effect in the period from March 4, 2015 to December 15, 2017, and articles 290-292 of the Civil Code of Ukraine, which were in force on 15.12.2017 year to 28.11.2019. In this part, attention is drawn to the fact that both of the indicated procedural models of civil confiscation provided for the possibility of recognizing assets as unfounded and their collection in favor of the state only in the presence of a court verdict that entered into legal force. At the same time, the reasons for the imperfection of the institution introduced by the legislator are analyzed, including the vagueness of the formulated procedural norms, their conflicting nature, the dependence of the civil lawsuit on the results of the criminal case, which in practice is carried out for an unreasonably long time.

The author concluded that the institution of recognition of assets as unfounded and their collection into state revenue cannot be considered a mechanism of civil or criminal sanction, as well as a certain type of property punishment, since it does not contain its characteristic features. Instead, the investigated procedural category is an administrative and legal means of ensuring compliance by special subjects with the requirements of the legislation on the prevention of corruption, which is simultaneously endowed with signs of civil liability.

Key words: civil process, civil proceedings, corruption offense, civil confiscation, legal proceedings, liability, sanctions, punishment, disposition, case.

Постановка проблеми. Інтерес до збагачення за рахунок інших осіб в тій чи іншій системі державного чи суспільного управління, завжди має місце там, де чиновники, депутати, судді, прокурори, поліцейські тощо замість обов'язку приймати свої рішення лише в інтересах державної служби чи місцевого самоврядування, які вони за своєю посадою зобов'язані захищати, здійснюють дії чи бездіяльність всупереч інтересам своєї служби чи посади. Діючи в інтересах інших осіб, надаючи їм певних преференцій у справах чи питаннях кримінального, цивільного чи адміністративного-господарського спрямування, суб'єкт, що уповноважений на виконання функцій держави або місцевого самоврядування отримує за це незаконні послуги, роботи чи фінансову вигоду, які за всіх інших рівних умов не мав би права та можливостей їх набуті. Така ситуація з одного боку приводить до швидкого суспільного розшарування через збагачення чиновників, а з іншого – ослаблює економічний, правовий, фінансовий потенціал держави за рахунок переважання особистих інтересів службової чи посадової особи над суспільними інтересами та нехтування нею своїми службовими обов'язками.

Суспільство ще на початку своєї трансформації у державу швидко зрозуміло, що за всіма державними чиновниками потрібен постійний контроль, а у разі порушення такими особами своїх службових обов'язків в інтересах інших суб'єктів та всупереч інтересам служби – притягнення їх до різного роду юридичної відповідальності. Сучасне законодавство за вчинення корупційного діяння передбачає окрім кримінальної та дисциплінарної також і цивільно-правову відповідальність, реалізація якої можлива у рамках інституту позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, який реалізовано в цивільному судочинстві. Разом з тим, юридична природа даного процесуального інституту не

знайшла свого розширеного дослідження у вітчизняній науці цивільного процесуального права, що свідчить про нагальну потребу у її вивченні та збагачення наукової доктрини вказаного процесуального механізму цивільної конфіскації активів, набутих внаслідок корупційних та пов'язаних із ними правопорушень.

Мета даного дослідження полягає у комплексному дослідженні юридичної природи інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, з подальшою розробкою нових доктринальних положень вказаного процесуального інституту.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави досліджувались Вороніжським Я.В. (2023), Петровським А.В. (2023), Кройтором В.А. (2023), Біцюк А.В. (2021), Хутор Т.М. (2021), Давидюком А.М. (2020), Орловською Н. (2020), Воробйовим Є. (2020), Осадько А.С. (2020), Мамницьким В.Ю. (2019), Антонюк О.І. (2018), Навальневою Н.М. (2018), однак розкриттю юридичної природи даного правового явища увага науковцями приділялась у незначній мірі. Водночас, зважаючи на те, що за короткий період часу (з 2015 по 2019 роки) досліджуваний інститут пройшов декілька законодавчих трансформацій, ця обставина є свідченням суперечливого і неоднозначного розуміння його правової сутності, що викликає потребу у проведенні ґрунтовної наукової роботи у вищезазначеному напрямку.

Виклад основного матеріалу. Держава намагалася ще з ранніх етапів свого становлення своєї незалежності охопити максимум суб'єктів, які через несення ними як державної служби, так і служби в органах місцевого самоврядування, а також заняття посад у сфері надання послуг державного управління чи надання адміністративних послуг мали важелі до незаконного збагачення фінансовими ресурсами, земельними ділянками, нерухомим майном тощо. Однак, до законодавчого провадження інституту цивільної конфіскації необґрунтованих активів вітчизняний законодавець прийшов лише у 2019 році з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10.2019 р. № 263-IX, положення якого набрали чинності 28.11.2019 року [1].

До прикладу, у Болгарії цивільна конфіскація незаконних активів була введена у 2005 році разом із набуттям чинності Закону «Про конфіскацію активів, отриманих злочинним шляхом, на користь держави» (2005 Confiscation of Criminal Assets Act, FCAA). На відміну від кон-

фіскації як виду покарання за злочин та конфіскації як заходу примусу, який призначається разом із покаранням у рамках кримінального провадження, даний Закон передбачав замороження та конфіскацію активів цивільним судом. Італійська правова система отримала такий інститут у 2013 році із прийняттям Закону про стабільність (2013 Stability Law), а в Румунії подією, з якою можливо асоціювати запровадження цивільної конфіскації активів, набутих корупційним шляхом, є прийняття у 2007 році Закону № 144/2007 про заснування, організацію та функціонування Національного агентства доброчесності (the National Integrity Agency) [2, с. 13–28].

Слід зауважити, що пошуки оптимальної форми цивільної конфіскації були вжиті вітчизняним законодавцем ще до 2019 року, а відправною точкою їх початку можна назвати прийняття 12.02.2015 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» № 198-VIII [3]. Даний Закон вперше доповнив Цивільний процесуальний кодекс України главою 9 з назвою «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування». По суті, в цивільний процес, було впроваджено інститут визнання необґрунтованими активів та їх витребування у зв'язку із засудженням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Однак, обов'язковою умовою до застосування такого механізму був факт набрання законної сили вироком суду та притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного злочину або легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

В подальшому, у результаті судової реформи 2017 року Законом № 263-IX інститут визнання необґрунтованими активів та їх витребування було викладено у главі 12 оновленого ЦПК України [4]. Змістовно, норми попередньої глави 9 та нової глави 12 ЦПК України зазнали змін лише в частині переліку суб'єктів – потенційних відповідачів за таким позовом. Зокрема, в новій редакції було вилучено норму п. 2 ч. 2 ст. 233-1 ЦПК України, за якою позов про визнання необґрунтованими активів та їх витребування міг бути пред'явлений до особи, пов'язаної з особою, зазначеною у пункті 1 цієї частини, – юридичної особи, яка є власником (користувачем) майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано або що ним користується чи розпоряджається (розпоряджалося) особа, зазначена у пункті 1 цієї частини. Таке уточнення було цілком логічним зважа-

ючи на суть механізму стягнення незаконних активів. По-перше, інститут визнання необґрунтованими активів та їх витребування в редакції Законів 2015 та 2017 років об'єднувала єдина спільна риса: можливість цивільної конфіскації набутих незаконним шляхом активів перебувала у прямому причинно-наслідковому зв'язку із фактом встановлення вини особи у вчиненні корупційного злочину. Тобто, стягнення активу було дозволене включно на підставі доведення факту кримінального, але не адміністративного корупційного правопорушення, що само по собі обмежувало коло випадків застосування вказаного процесуального інституту. В той же час, кримінальне право базується на принципі персональної або особистої відповідальності, яка передбачає наявність у винної особи усіх елементів складу злочину, зокрема і вини, яка відображає психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії чи бездіяльності (ст. 23 КК України), чого у юридичної особи бути не може. Разом з тим, як вказано вище, визначальним для застосування норм 233-1–233-1 ЦПК України було саме доведення вини особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за вчинення корупційного злочину, який взагалі міг і не мати жодного відношення до майна юридичної особи. Крім того, диспозиція п. 2 ч. 2 ст. 233-1 ЦПК України (в редакції Закону № 198-VIII) була сформульована неточно та суперечливо, оскільки було незрозуміло, який зміст законодавець вкладав у поняття користування та розпорядження щодо майна юридичної особи і в чому конкретно мали виражатись такі дії з боку посадової чи службової особи держави або органу місцевого самоврядування.

По-друге, норма п. 2 ч. 2 ст. 233-1 ЦПК України (в редакції Закону № 198-VIII) не була узгоджена із положенням Розділу XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» КК України. Зокрема, стаття 96-8 КК України передбачала положення, з яким, конфіскація майна (як один із видів заходів кримінально-правового характеру, що можуть бути застосовані до юридичних осіб) полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з цим Кодексом [5]. Тобто, за кримінальним законодавством цивільна конфіскація активів юридичної особи, набутих у результаті певного кримінального правопорушення, була можливою лише у разі її ліквідації. Однак, у ЦК України в редакції Закону № 198-VIII стягнення необґрунтованих активів нерозривно пов'язувалося із фактом кримінального правопорушення, але не містило жодних посилань щодо ліквідації юридичної особи. Тобто, по суті, за одне і те ж корупційне правопорушення запроваджувалась

подвійна майнова відповідальність юридичної особи у виді конфіскації її активів, яка допускалась як вироком суду, так і шляхом пред'явлення цивільного позову, однак у першому випадку невід'ємною умовою цього було припинення свого існування юридичною особою, а в другому така умова не була визнана законом як обов'язкова. В цій частині слід навести позицію М. Хавронюка, який зазначає, що у правовій системі не можуть існувати різні підстави для юридичної відповідальності за одне і те саме діяння, як і у межах одного спору не можуть одночасно існувати презумпції невинуватості і вини [6].

На практиці ж інститут визнання необґрунтованими активів та їх витребування на користь держави показав свою незначну ефективність також і через значну тривалість розслідування кримінальних проваджень як на досудовому слідстві, так і в суді.

Так, за узагальненими статистичними даними Державної судової адміністрації, у 2017 році на початок звітного періоду залишок нерозглянутих кримінальних справ за ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) становив 910 справ, тоді як надійшло нових – 829. Постановленням вироку у 2017 році завершилися лише 323 справи [7]. У 2018 році ситуація з оперативністю розгляду даної категорії справ не покращилась і вироків було постановлено лише у 323 провадженнях, як і в минулому році, при надходженні 787 нових справ, а 1639 справ перейшли у категорію нерозглянутих у звітному періоді [8]. У наступному році ситуація із розглядом даної категорії справ виглядала наступним чином: за 2019 рік надійшло 708 нових проваджень, а було розглянуто з постановленням вироку лише 258, при цьому 1873 перейшли у категорію нерозглянутих [9].

Тобто наведена вище статистика дає можливість зробити висновок про те, що доволі значна частина кримінальних проваджень щодо вчинення корупційних правопорушень не отримала свого логічного завершення протягом трьох років, а відповідно впроваджений главою 12 ЦПК України інститут витребування незаконних активів у порядку позовного провадження залишався малоефективним. До прикладу, за даними тієї ж Державної судової адміністрації, у 2018 році кількість позовних заяв, що перебували на розгляді у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування становила лише 26 одиниць (25 з яких надійшли до суду у цьому ж році, а одна – у 2017 р.), з яких ухваленням рішення про задоволення позовних вимог завершилися 3 справи [10]. В 2019 році нових позовних заяв із аналогічним предметом позову надійшло лише 19, а кількість рішень про задоволення вимог склала 10 одиниць [11].

Таким чином, інститут витребування необґрунтованих активів від особи, притягнутої до кримінальної відповідальності за корупційний злочин, показав свою практичну неефективність, у першу чергу, через надмірну тривалість розгляду кримінальних справ у судах загальної юрисдикції, що перешкоджало зверненню до суду із відповідним позовом. Крім того, конструкція диспозиції статей 233-1–233-3 в редакції Закону № 198-VIII від 12.02.2015 р. та статей 290–290 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р. була недопрацьована законодавцем та мала колізійні положення.

Зокрема, за п. 1 ч. 3 ст. 233-1 ЦПК України, термін «активи» обмежувався грошовими коштами, іншим майном, а також доходами від них, що в тогочасних реаліях розвитку фінансових засобів не охоплювало вичерпного переліку матеріальних благ, які мала змогу протиправно набути особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. В той час, як у вжиток вже давно і стабільно увійшли використання електронних гаманців та криптовалюти, в процесуальному розумінні поняття активів відповідало традиційному розумінню майна, що однозначно не надавало розширених правових важелів впливу на корупціонерів.

Слід зауважити, що вже у 2018 році в правову систему нашої держави Законом України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року № 2473-VIII було інтегроване поняття «електронні гроші», які могли бути номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах чи у гривні (підпункт «е» п. 5 та підпункт «в» п. 6 ч. 1 ст. 1) [12], але розробники процесуального законодавства положення даного нормативного акту не взяли до уваги. Більше того, 10.11.2014 року Національний банк України оприлюднив «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin», в якому наполягав на забороні використання крипто валюти як платіжного засобу і окремо наголосив на тому що: «під час використання «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin є фактор підвищеного ризику, пов'язаного із цією послугою, операцією або каналом постачання, зокрема анонімність операції (які можуть включати готівку), децентралізованість операції. Водночас міжнародне поширення таких платіжів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму» [13]. Однак, законодавець і в цьому випадку тривалий час не враховував вказаних застережень.

Як наслідок, концепція цивільної конфіскації необґрунтованих активів зразка 2015–

2017 років була визнана хибною та потребувала свого переосмислення, що в подальшому було втілено у вже згаданому вище Законі № 263-IX. В редакції даного Закону на перший погляд «цивільна конфіскація» представлена як вид цивільно-правової відповідальності за корупційні діяння державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Як відзначають Осадько А.С. та Довгаль Ю.С., цивільна конфіскація (in rem) – це судове переслідування майна, а не особи. Вона є окремим від будь-якого кримінального судочинства процесом, коли для конфіскації майна необхідно довести, що воно стосується злочинної діяльності (отримано внаслідок злочину або послужило знаряддям його здійснення) [14, с. 63].

Примітно, що законодавець повністю відступив від принципу взаємозалежності цивільної конфіскації від доведеності факту не лише вини особи у вчиненні корупційного злочину та притягнення її до кримінальної відповідальності, але і взагалі – від обов'язкової наявності факту кримінального правопорушення, що у свою чергу спростовує можливість ототожнення інституту визнання необґрунтованими активів та їх витребування на користь держави з категорією кримінально-правових санкцій чи заходів впливу кримінально-правового характеру. Тобто, цивільна конфіскація у новій її формі повністю абстрагується від галузей кримінального та кримінального процесуального права, а її практичне застосування взагалі не передбачає наявності факту вчинення будь-якого виду правопорушення (кримінального, цивільного, адміністративного тощо).

В цьому аспекті потрібно відзначити, що конфіскація у сфері кримінального права і стягнення незаконних активів у позовному провадженні цивільного процесуального права мають різну мету, оскільки в першому випадку вона носить виключно санаційну функцію, стосуючись майна, яке нажито особою як законно, так і незаконно, а в другому, за словами Вороніжського Я.В., є превентивною та відновлювальною мірою, яка спрямована на вилучення доходів, від незаконної діяльності» [15, с. 129]. По суті, за логікою правозастосування і юридичної техніки, конфіскація доходів нажитих незаконно в цивільно-правовому порядку повинна мати природу цивільно-правової санкції, про яку йде мова у ст. 356 ЦК України. За її змістом «до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкцію за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом» [16].

Разом з тим, розгляд інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави виключно в якості цивільно-правової санкції, на нашу думку, є помилковою позицією.

По-перше, законодавець у нормах глави 12 ЦПК України взагалі не визначив ані конкретних передумов, ані чітких підстав, які породжували б у прокурора САП право на звернення до суду із відповідним позовом. Як зазначалось вище, статті глави 12 ЦПК України не передбачають норм, згідно з якими підставою до визнання необґрунтованим певного активу та його подальше стягнення в дохід держави є певне майнове (цивільне, господарське чи адміністративне) правопорушення, вину відповідача у вчиненні якого слід довести, або ж вона уже є доведеною в іншому виді юридичного провадження. В свою чергу, як слушно відзначає Коваленко І., нормативною підставою юридичної відповідальності є наявність правових норм, які визначають можливу й необхідну поведінку суб'єкта правовідносин, накладають заборону на певну поведінку, та система санкцій і правових приписів, що визначають процес реалізації відповідальності. А оскільки цивільне законодавство регулює головним чином майнові відносини, то й цивільно-правова відповідальність повинна відповідати характеру регульованих правових відносин [17, с. 53–55]. Отже, цивільно-правова відповідальність може бути наслідком порушення цивільних або пов'язаних із ними майнових правовідносин, а обов'язковою її умовою є доведення заподіяння відповідачем конкретного розміру майнової шкоди, чим і було спричинено порушення прав позивача.

По друге, норми процесуального закону не повинні бути базисом для матеріальних норм права в цій частині, однак спеціальне антикорупційне законодавство також не відзначається чіткістю і конкретизованістю в цій частині. Зокрема, такою непрямою матеріальною нормою досить умовно можна вважати п. 5–7 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції», за якою Національне агентство з питань запобігання корупції у разі встановлення ним доказів того, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула необґрунтовані активи або що такі активи набула інша особа за її дорученням чи в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, має право порушувати перед Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою або у визначених законом випадках – перед Офісом Генерального прокурора питання щодо звернення до суду з позовом про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [18]. Тобто, з гіпотези вказаної норми слідує, що однією із передумов звернення до суду з позовом в порядку глави 12 ЦПК України є встановлення факту набуття необґрунтованих активів, що з боку особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

можливе лише з порушенням антикорупційного законодавства. Однак, ця ж норма відсилає до ст. 290 ЦПК України, яка є нормою процесуального характеру і будь-яких конкретних передумов не закріплює.

Отже, очевидно, що інститут визнання необґрунтованими активів нерозривно пов'язаний із відносинами проходження публічної служби, які регламентуються адміністративним правом, а тому повне ототожнення його із інститутом цивільної конфіскації буде суперечити загальним принципам права.

В той же час, для визначення юридичної природи інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави слід звернутись до висновків Хутор Т.М., згідно з якими визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (ВНАС) не можна вважати покаранням, адже ні за правом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ні відповідно до національного права воно не відповідає ознакам та цілям покарання, так як його процедура, суворість, природа і цілі не збігаються з процедурою, суворістю, природою та цілями покарання як правової категорії [19, с. 67].

Вищевказаний висновок, на наш погляд, є цілком слушним та обґрунтованим, оскільки конфіскація активів за нормами глави 12 ЦПК України відбувається за відсутності факту вчинення правопорушення будь-якого характеру та без встановлення вини особи відносно певної протиправної поведінки. Разом з тим, з норми ст. 291 ЦПК України вбачається, що факт наявності необґрунтованих активів презюмується законодавцем, а відповідач з метою уникнення негативних для нього майнових наслідків, повинен спростувати дану презумпцію належними і допустимими доказами. Такий висновок слідує з формулювання диспозиції даної статті, за якою суд визнає необґрунтованими активи, якщо судом на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті за рахунок законних доходів [20].

Як бачимо, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що досліджуваний процесуальний інститут не може вважатись механізмом цивільної або кримінальної санкції як і певним видом покарання майнового характеру. Однак, очевидним залишається те, що наслідком визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є застосування до відповідача державою в особі її судової гілки влади певного процесуального заходу примусу, внаслідок чого настає позбавлення такої особи певного майнового блага, зокрема, права власності на грошові кошти, майно, май-

нові права, нематеріальні активи, у тому числі крипто валюти тощо (п. 1 ч. 8 ст. 290 ЦПК України). При цьому, такі негативні наслідки майнового характеру прямо пов'язані із статусом відповідача як особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що свідчить про адміністративний характер такої конфіскації.

Висновки. З урахуванням отриманих в результаті цього дослідження висновків, можемо стверджувати, що інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави за своєю юридичною природою є примусовим адміністративно-правовим засобом забезпечення дотримання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вимог законодавства про запобігання корупції, який має ознаки цивільної відповідальності та реалізується в позовному провадженні, регламентованому цивільним процесуальним законодавством. При цьому, юридична конструкція застосування такого примусового засобу потребує істотного доопрацювання законодавчих як матеріальних, так і процесуальних норм з метою забезпечення принципу правової визначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
2. Legislation Meets Practice: National and European Perspectives in Confiscation and Forfeiture of Assets: Comparative report of Transparency International. Sofia, 2015. 132 p. URL: https://www.transparency.nl/wp-content/uploads/2016/12/Final_Report_EN_web.pdf (date of access: 02.03.2024).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12.02.2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів:

- Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/ed20171215#n2972> (дата звернення: 02.03.2024).
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
 6. Хавронюк М. Спецконфіскація – спроба номер.... *Ракурс*, 26 грудня 2016. URL: <https://racurs.ua/ua/1385-sproba-zaprovadjennya-speckonfiskaciyi.html> (дата звернення: 02.03.2024).
 7. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2017 рік. Форма № 1-1. URL: https://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/2018_DSA_docs/1-1_2017.xls (дата звернення: 06.03.2024).
 8. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2018 рік. Форма № 1-к. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/1k_2018.xlsx (дата звернення: 06.03.2024).
 9. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 рік. Форма № 1-к. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/1k_2019.xlsx (дата звернення: 06.03.2024).
 10. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2018 рік. Форма № 1-ц. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/1c_2018.xlsx (дата звернення: 06.03.2024).
 11. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2019 рік. Форма № 1-ц. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/1c_2019.xlsx (дата звернення: 06.03.2024).
 12. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 07.03.2024).
 13. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : лист Національного банку України від 10.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text> (дата звернення: 09.03.2024).
 14. Осадько А.С., Довгаль Ю.С. Механізми вдосконалення процедури цивільної конфіскації: деякі аспекти застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8 С. 62–65. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/16.pdf (дата звернення: 09.03.2024).
 15. Вороніжський Я.В. Удосконалення інституту визнання необґрунтованими активів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 128–134. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/30.pdf (дата звернення: 09.03.2024).
 16. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
 17. Коваленко І. Умови цивільно-правової відповідальності: загальнотеоретичний підхід. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 1(34). С. 53–63.
 18. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
 19. Хутор Т.М. Стягнення активів у дохід держави в результаті визнання їх необґрунтованими: прихований вид покарання? *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Том 7. С. 61–70.
 20. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.03.2024).